

Upplevelsen av biologiskt mångfald

Thomas Beery, Universitetslektor i Miljödidaktik, Högskolan Kristianstad
thomas.beery@hkr.se

K. Ingemar Jönsson, Professor i Teoretisk och Evolutionär Ekologi, Högskolan Kristianstad.
ingemar.jonsson@hkr.se

En stor del av Biosfärområdet Kristianstad Vattenrikes verksamhet handlar om att ge människor möjlighet att uppleva den biologiska mångfalden i biosfärområdet, med syfte att skapa intresse och motivation att bevara och förvalta de unika naturvärdena. De samhällsvetenskapliga projekt som beskrivs i denna artikel har en stark anknytning till detta mål.

Bakgrund

Erfarenheternas och upplevelsernas utdöende

Förlusten av biologisk mångfald är ett stort problem världen över, orsakat av människans utnyttjande och omvandling av ekosystemen för försörjning och ekonomisk vinning. Arter som försvinner kan påverka ekosystemens resiliens och förmåga att ge oss olika ekosystemtjänster av betydelse för samhällets utveckling och vårt välbefinnande. I takt med att mångfalden försvinner förlorar vi också möjligheterna att uppleva den, vilket i en alltmer urbaniserade värld representerar en form av kulturell ekosystemtjänst av betydande värde. Den minskande kontakten med naturen ses som ett stort bekymmer inom områden som "environmental education" och barns utveckling, inte minst för att minskade upplevelser av natur leder till minskad kunskap och medvetenhet i miljöfrågor. Detta kan i sin tur påverka intresset av att ändra sitt beteende för att skydda miljön. Kopplingen mellan upplevelse och engagemang togs upp av den amerikanske forskaren Robert Pyle (1993) som kallade bristen på naturupplevelser för "extinction of experience", erfarenheternas/upplevelsernas utdöende. Allt fler upplever allt mindre av den natur i vilken vi en gång tillbringade all vår tid. Liknande tankar uttrycks i Colding & Bartel (2013) som betonar värdet av naturupplevelser och använder "Cognitive Resilience Building" som de beskriver som "...the mental processes of human perception, memory and reasoning that people acquire from interacting frequently with local ecosystems, shaping peoples' experiences, world views, and values toward local ecosystems and ultimately towards the biosphere" (Colding & Barthel 2013, s. 162). De noterar att den materiella världen, tillsammans med sociala faktorer starkt påverkar våra kognitiva ramar, det vill säga att förkroppsligade upplevelser hjälper till att forma vår förståelse. Den kognitiva motståndskraften stärks via regelbunden och förkroppsligad kontakt med andra arter, vilket ligger väl i linje med de ansträngningar som görs av Kristianstad Vattenrike för att få människor att uppleva naturen (Beery & Jönsson 2015a).

Den globala urbaniseringen gör att det idag huvudsakligen är områden med låg biologisk mångfald runt tätorterna som utgör de huvudsakliga platserna för upplevelser i barndomen. Vi kan därför räkna med att barns upplevelser av rik natur kommer att minska framöver. Resultatet blir att vi generation för generation sänker både ribban för vad som upplevs som rik och stimulerande miljö och motivationen att ta ett ansvar för en god miljö också för framtida generationer. Psykologen Peter Kahn (2002) beskriver denna nedmontering av upplevelserna av naturen som "environmental generational amnesia" – för varje ny generation omkalibreras

bilden av rik natur gentemot en allt fattigare natur. Om detta stämmer riskerar den negativa trenden för biologisk mångfald att förvärras i stora delar av världen.

Område inte Reservat

Det svenska biosfärprogrammet har valt att använda termen *biosfärområde* istället för den engelska termen *biosphere reserve* som används av UNESCO. *Reservat* är förknippat med en separatistisk syn på förhållandet mellan människan och den övriga naturen medan termen *område* istället öppnar för en syn där människan och den icke-mänskliga miljön förenas. Även om denna skillnad kan tyckas huvudsakligen semantisk, ligger tonvikten i biosfärområdena på att skapa områden där värnandet av mångfalden är en del i utvecklingen av hållbara mänskliga samhällen. För detta krävs en hållbar utveckling som inte grundas på en uppdelning av världen i natur och kultur, och nya och kreativa lösningar på miljöproblem. Värnandet av biologisk mångfald handlar därför inte bara om att skydda naturen från människan utan kanske lika mycket om att skapa motivation för att visa omsorg om natur och biologisk mångfald. Kristianstad Vattenrike är i detta avseende ett föredöme genom alla de möjligheter till naturupplevelser som erbjuds allmänheten. Upplevelsen av biologisk mångfald är ett centralt tema i biosfärområdets information till allmänheten:

Få platser har så rik och varierad natur som Kristianstads Vattenrike. Här finns något att uppleva för alla... Bästa sättet att lära och förstå landskapets värden får man genom att ge upplevelse och kunskap på plats. (Kristianstad Vattenrikes webbsida)

Figur 1. Linnérundan erbjuder fina möjligheter till stadsnära kontakt med naturen i Kristianstad Vattenrike. Foto: Per Blomberg.

Plats är viktigt

Upplevelser av förundran och glädje kring biologisk mångfald sker alltid på en plats. Inom biosfärområdet finns ett nätverk av 21 besöksplatser där områdets karakteristiska arter och habitat kan upplevas, både inom ramen för utbildningsverksamhet och för det allmänna friluftslivet. Man erbjuder också ett brett utbud av miljöutbildningsmöjligheter för olika målgrupper - skolbaserade, lokala offentliga, och turism-baserade - och de flesta av dessa program är utformade för att få folk att lära sig om naturen på specifika platser. Denna betoning av "platser" för upplevelser inom Vattenrikets biosfärverksamhet är också en anledning till vår forsknings fokus på platsanknytning (place attachment). Forskning kring platsanknytning ger oss också anledning att fundera över mer djupare orsaker bakom människors anknytning till natur. Biologiskt urval och kulturellt lärande kan exempelvis ha samverkat under människans evolution och befrämjat mekanismer som ökar förståelsen och erfarenheten av den omgivande lokala miljön via specifik platsanknytning, en idé som kallas *topophilia* (Beery, Jönsson & Elmberg 2015).

Forskningsprojekt

...den Linnérundan man går runt i Kristianstad just en bit från stationen. Jag har tagit tåget hit och har gjort det varje gång, och sedan bara går ut, och det är så jättenära från stationen och tar bara några minuter och då är man direkt ute i naturen. Tar bara några minuter. Så bra för alla som bor här och har det här. Det är ett drömställe att bo här i Kristianstad.
(intervju-deltagare, Naturum, Kristianstad Vattenrike)

Friluftsliv och plats

Vi har i olika studier försökt få en bild av hur allmänheten förhåller sig till naturen i Vattenriket. I en av dessa studier har vi undersökt förhållandet mellan friluftsliv och platsanknytning. Under 2014 skickades enkäter till slumpmässigt utvalda boende i Kristianstads kommun och lämnades även till utövare av friluftsliv vid Vattenrikets 21 besöksplatser. Personer som regelbundet ägnar sig åt friluftsliv visade både en högre grad av anknytning till den lokala miljön, och en större medvetenhet och kunskap om Vattenriket. Den främsta motiverande faktorn för utövande av fritidsliv uttrycktes vara *att vara nära naturen*, vilket tyder på att direkta erfarenheter av naturen är viktigt i förhållandet människa-natur. Betydelsen av stadsnära platser för att uppleva natur framkom också tydligt i studien.

Visar vägen ut i naturen

Den andra studien handlade om Naturum Vattenrikets förmåga att inspirera och motivera till direkta upplevelser av naturen (Beery & Jönsson 2015b). I Sverige finns drygt 30 naturum som enligt Naturvårdsverket syftar till att *"... visa vägen in i naturen. I naturum ska besökaren på ett lustfyllt sätt få kunskap om naturen, förståelse och känsla för alla dess värden samt inspireras att bege sig dit, vistas där och få en fördjupad naturkontakt som utbyte av sitt besök. Ett naturum ska därmed fungera som en port till naturen i allmänhet och ett visst naturområde i synnerhet."* (Naturvårdsverket 2013).

Under sommaren 2014 genomfördes 55 intervjuer på Naturum Vattenriket, och resultaten visade att detta naturum uppfyller rollen som vägledare ut i den omgivande naturen. En övervägande majoritet (84%) av de intervjuade antydde att besöket på Naturum hade motiverat eller inspirerat dem till att uppleva den omgivande naturen på ett mer direkt sätt. Här är några kommentarer från de intervjuade som belyser detta:

- *Jag har gått Linnérundan efter att ha varit här och visste inte egentligen att den fanns...*
- *Mamma är 92 år gammal och moster är 97! Men mamma vill gärna gå, men förutsättningar är att det måste vara med rullator. Hon kan inte gå så långt utan den, hon orkar inte gå så långt...Så vi ska försöka på Linnésrundan så långt hon orkar, men hon orkar inte hela rundan. Hon fick idén här, visst!*
- *We have no plans, we are just camping, we go where we find something good...They showed us the waterfalls and now we want to go to that place!* (Danish/English speaking visitor)

Figur 2. En av intervjuerna på Naturum (Juli, 2014). Foto: Erland Björklund.

Det unika läget för naturum mitt i Helge å och ett stenkast från centrala Kristianstad uttrycktes som en viktig faktor, och studien visar att Naturum Vattenriket verkligen motiverar människor till att ge sig ut och uppleva den fantastiska natur som Vattenriket erbjuder.

Nästa steg

Värdet av lättillgängliga grönområden i urbana miljöer har de senaste åren fått stor uppmärksamhet, främst för dess betydelse för hälsa och välbefinnande och för stöd för biologisk mångfald i urbana miljöer (Miller 2005). Men som beskrivits ovan har upplevelser av grönska och rika biologiska miljöer också möjlighet att skapa anknytning mellan en människa och den levande världen. Friluftsliv och naturupplevelser kan därför vara en viktig del av motivationen till miljövänligt beteende och indirekt ett stöd för att bevara den biologiska mångfalden. Vi vet dock ännu ganska lite om hur kunskap/upplevelser och miljöbeteende hänger samman och här behövs mer forskning. Kristianstad Vattenrike är ett utmärkt område att studera dessa frågor!

English Summary

It is important to do something outside, not only inside this building...if you are outside the nature is talking to you. (Arabic/English speaking visitor)

Concern for a diminished nature experience has been referred to as an *extinction of experience* (Pyle, 1993). The concern is based on the fear that diminished experience of nature leads to reduced environmental awareness and knowledge, and ultimately, to a reduction in pro-environmental behavior. Attention to both the value and potential loss of nature experience is at the foundation of the research presented here.

Two related studies are briefly presented that explore the experience of nature, and specifically, the experience of biodiversity in the Kristianstad Vattenrike biosphere reserve. The first is a study of the relationship between place attachment and participation in nature based outdoor recreation. Random and targeted field based surveys with residents of the Kristianstad municipality were used to gather information. Results indicated a positive and significant relationship between measures of place attachment and nature-based outdoor recreation. The second study, an investigation of the Swedish EPA mandated goal that Swedish Nature Centers (Naturum) will inspire or motivate a direct experience of nature was conducted using thought listing methods. The results of these interviews indicated that the nature center in the Kristianstad Vattenrike is serving this noted function. An outcome that links both studies are the results that highlight the importance of proximate access (in regard to residence and transportation) of recreation and outdoor opportunity to facilitate direct experiences of nature.

Referenser

- Beery, T. & Jönsson, K.I. 2015a. Betydelsen av att uppleva biologisk mångfald. *Biodiverse* 20(2): 16-17.
- Beery, T. & Jönsson, K.I. 2015b. Inspiring the outdoor experience: Does the path through the nature center lead out the door? *Journal of Interpretation Research* 20(1): 67-85.
- Beery, T., Jönsson, K.I. & Elmberg, J. 2015. From environmental connectedness to sustainable futures: Topophilia and human affiliation with nature. *Sustainability* 7: 8837-8854.
- Colding, J. & Bartel, S. 2013. The potential of 'Urban Green Commons' in the resilience building of cities. *Ecological Economics* 86: 156-166.
- Kahn, P.H. 2002. Children's affiliations with nature: Structure, development, and the problem of environmental generational amnesia. In: P.H.J. Kahn & S.R. Kellert (Eds.), *Children and nature: Psychological, sociocultural, and evolutionary investigations* (pp. 93-116). Cambridge, MA: MIT Press.
- Miller, J. R. 2005. Biodiversity conservation and the extinction of experience. *Trends in Ecology and Evolution* 20(8): 430-434.
- Naturvårdsverket. 2013. *Nyfiken på naturen: Varumärkeshandbok för oss som arbetar på naturum*. Naturvårdsverket.
- Pyle, R.M. 1993. *Thunder tree: Lessons from an urban wildland*. Boston: Houghton-Mifflin.
- UNESCO. 2013. Man and the biosphere programme. Retrieved 7/2, 2014, from <http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/environment/ecological-sciences/man-and-biosphere-programme/>.